

Socio-economic approach in subdividing territory into regions in Bulgaria – traditions, current achievements and problems

Veselin Boyadzhiev, Vasil Zarkov, Neli Veselinova, Plamen Patarchanov

St. Kliment Ohridski Sofia University, Bulgaria

Abstract: In the past, the Bulgarian geographic science has its studies and elaborations for economic subdividing the territory into regions, which, without ignoring the administrative boundaries, set out in different schemes other dimensions of the territorial organization of the Bulgarian economy. Unfortunately, once again, the scientists have been kept away from the rapid process of "dividing" the country and, as in the past, have been forced "to comply" without participating as organized government partners.

Keywords: socio-economic approach in subdividing territory into regions, regional development, strategic planning.

Социално-икономическото райониране на България - традиции, съвременни достижения и проблеми

Веселин Бояджиев¹, Васил Зарков², Нели Веселинова³, Пламен Патарчанов⁴

Софийски университет „Св. Климент Охридски”

Резюме: Българската географска наука има в миналото свои разработки за икономическото райониране, които без да игнорират административните граници, дават в различните схеми други измерения на териториалната организация на българската икономика. За съжаление, за пореден път, те останаха встрани от бързия процес на „поделеяне” на страната и, както в миналото, са принудени “да се съобразяват” без да участват като организирани партньори на правителството.

Ключови думи: социално-икономическо райониране, регионално развитие, стратегическо планиране.

Въведение

Районирането като инструмент на географското изследване се налага във втората половина на 19-ти век, когато преходът от земеделската към индустриалната икономика се нуждае и от географско обяснение. Много по-рано, още през 18-ти век, във Франция и донякъде в Русия районирането навлиза в държавната дейност. Постепенно се изоставя историческото райониране, Наполеон дори „вади“ църквата от държавата. За първи път се използват линейните граници между държавите и за административни нужди вътре в самите тях.

¹ Проф. д-р, СУ “Св. Кл. Охридски”, Геолого-географски факултет, Катедра „Социално-икономическа география“, v.boiadjiev@abv.bg

² Д-р, ръководител сектор „Проекти за развитие“, ЕП „Консулт“ ООД, vaskoggf@gmail.com

³ Гл. ас. д-р, СУ “Св. Кл. Охридски”, Геолого-географски факултет, Катедра „Социално-икономическа география“, n.veselinova@mail.bg

⁴ Гл. ас. д-р, СУ “Св. Кл. Охридски”, Геолого-географски факултет, Катедра „Социално-икономическа география“, p.patarchanov@abv.bg

Колкото и да се икономизира обществото, а от там и географията, историческият и политическият фактор остават и днес като водещи, макар и доста често, например у нас, това да не се признава. Защо? Отговорът не е много благоприятен. Защото самите историческа и политическа географии не са развити. Те липсват в уводната лекция на новоизбрания доцент Иширков при хабилитацията му.

По известни причини българското общество и българската география се развиват късно и под водещата роля на чужди влияния. Началото на всички начала се явява Освобождението, което не случайно изписваме с главна буква. Няма ги и сред имената на университетските учебни дисциплини.

Трябва да признаем водещата роля на политическия и на историческия фактор в развитието на младото българско общество още в първите свободни години. Нито една свободна държава обаче не се създава без някакво наследство. Какво е нашето? Казано накъсо-османско. Какво да вземем за свободна и модерна европейска България от него? Да вземем спомените на географа Иречек и други европейци, които си спомнят джамиите, пращните или кални сокаци, хамамите, построените тук-там кемери/сводести мостове... и толкоз. Организацията на територията е османска на религиозна основа. Много важно е в кое селище има джамия и с колко викала е тя, а не колко е броя на населението или какво е стопанството. Административната османска география от векове се разминава с демогеографията и с икономическата география. Подобен консерватизъм се запазва и по-късно. Село Перник трябва да стане с 30-хилядно население и стопански да ръководи столицата, и чак тогава ще стане град и ще се „освободи“ от историческата прегръдка на Брезник.

Материал и методи

Младата национална география има една главна задача, която без да е решена и до днес, за съжаление, е забравена- обединението на всички жители от българското землище в една държава. Този възрожденски идеал може да се види във всяка от хилядите кръчми, където наред с портрета на владетеля задължително виси и карта на Санстефанска България.

Под натиска на текущата политика и историята и където може под сянката на геологията и другите природни науки, българската география прави трудни стъпки. Няма я географията при създаването на БАН и Софийския университет, по време на освободителните войни 1912-1918 г. в страната има само един-двама професионални географа. Всъщност каква регионална наука можем да очакваме в държавата, в която и днес няма призната професията географ?

Иширков и неговите преки наследници говорят и пишат за антропогеография, но всъщност те правят историческа и политическа география и това е принципна българска особеност, различие от водещото влияние на немската антропогеография и френската географски юмен. Едно сравнение, което правих преди десетилетия, установи, че българската географска по характер книжина, посветена на населението, селищата и териториите, останали извън България след 1885 или 1918 г. е много по-обемна и с повече заглавия, отколкото изследванията за вътрешността на страната. Например имаме няколко монографии за Солун или за Охрид, но и до днес нямаме комплексна географска монография за Пловдив.

Българското стопанство се развива с невиджана бързина, но родната география остава на исторически и политически позиции. Това изоставане налага появата на географски по характер, но ерзац изследвания. Те, при липсата на професионални икономгеографски изследвания за организация на територията, ползват наготово административното /вътрешнополитическото/ райониране на страната. Ето защо политическият фактор и „неговото“ райониране постепенно заемат водещи позиции. Дори обявяването от нас първо, социално-икономическо райониране на Бешков от 1934 г., всъщност е характеристика на икономиката на основата на съществуващото административно райониране и само в отделни случаи Бешков предлага икономгеографски решения, различни от политическите. Райониранятия на Батаклиев и Бешков се появяват чак през 1934 г. и в това отношение

изоставаме от нашите съседи. Икономгеографски по характер са редица изследвания на икономисти и агрономи, стопанските изследвания на климата на Витанов и други автори от първата половина на миналия век.

Световната стопанска криза /1929-1934 г./ и нейното преодоляване става чрез рязка промяна в икономическата теория и в стопанската политика на държавите. Всичко започва от Джон Мейнард Кейнс и неговите нови разбирания за регулиращата роля на държавата в капиталистическата икономика. Постепенно излизането от кризата на САЩ подтиква засилване ролята на държавата в националната икономика и на водещите европейски страни. През 30-те години в Италия, Германия и други страни, да не говорим за СССР, на власт са правителства, които поставят държавата начело на икономиката. У нас под това влияние също започва дискусия за преодоляване на либерализма, за ролята на държавата, за икономизацията на обществото. Това предизвиква вниманието върху регионализацията, за която нашата география и обществото ни като цяло не са готови.

Първите нови регионални политики у нас се появяват през 30-те години. Сред тях трябва да посочим програмата на българската земя на Григор Василев, държавната програма за развитието на българското село от 1937 г. Тя посочва стандартите за образцовото село, което трябва да се определи и превърне по едно село от стоте административни околии на царството в пример за подражание с пряката държавна помощ.

Появява се и у нас темата за планирането. Както вече открихме за нашето днешно общество и в противовес на онова, което ни учеха в миналото, в резултат на дискусията в науката и в публицистиката, със заповед на земеделския министър е назначена специална комисия, която подготвя първия петгодишен стопански план за развитие 1942-1946 г. (Бояджиев, 2012). Районирането навлиза в икономиката и се използва за планиране и за текущата политика. Използват се съществуващите политически /административни/ граници на всички равнища. Окончателно се създават трите равнища на регионалното устройство: области-околии-общини. Новата власт, дошла след военен преврат на 19 май 1934 г., все повече възприема италианския и немския опит и провежда през 1934 г. дълбока административно-териториална реформа. Наред с традиционните политически и исторически принципи и влияния на преден план излиза и регионалното влияние на стопанството.

В своето райониране бъдещият академик Бешков извежда търговията на водещо място в нашата аграрно-промишлена икономика от края на 20-те и началото на 30-те години на миналия век. Така, както той вижда градеца Мездра като бъдещ мощен регионален център на цяла Северозападна България, така като областен център е определен първоначално Шумен и в неговата област влизат едновременно Варна и Русе, явно в търсене на изход от тази традиционна от векове дихотомия /двойственост/. Окръпняването на регионалното равнище на 7 области по-късно, в духа на традициите, е последвано от познатото раздробяване. Появяват се нови центрове. Те показват, че на поддържащо равнище няма идея за регионалност. Това най-добре личи при хроническата немощ да се управляват българските Родопи. И днешните български регионалисти „не забелязват“, че българските Родопи са разкъсани, по-точно разпарчетосани. Днешните общински и областни граници в Родопите са в разрез с традициите и науката. Всъщност българската наука никога не е питана. В най-добрия случай тя е използвана за слугиня. Ясно помня как през 1987 г. изненадващо в страната бе обявено, че се ликвидират 28-окръга и на тяхно място се правят 9 области. Всеки ден цялата първа страница на официоза Работническо дело бе изпълнена с комплексната икономгеографска характеристика на всяка област една по една. Питам автора, моят по-стар колега, с когото бях в много добри отношения- проф. Кръстьо Кръстев, дали е участвал в „правенето“ на тези 9 области. Той ми каза, че са го извикали в АОНСУ/ ниверситета на комунистическата партия/ и са му поръчали предварително и тайно да напише тези характеристики, -...толкоз. Питам тогава всичките познати ми регионалисти-географи и икономисти, кой е авторът, но те мълчаха. А когато питам пък хабилитираните колеги от института КНИПИТУГА, който правеше селищните системи и развиваше регионалната

теория и практика защо през две-три години се самоотричат и предлагат все нови и нови варианти, отговорът бе, че работят по поръчка на работодателя, т. е. на комунистическата партия с нейните органи. Така в земеделието за периода 1958-1990 г. бяха сменени 7 модели на териториално устройство. Като се позовавам на натрупания от тогава опит си бълскам главата над внесената у нас от Западна Европа тема за териториалната устойчивост и доколко тя е възможна в условията на криза. Дали ако при социализма 2+2 дава 4, то днес е нещо по-различно?

Големият прелом в българската география, започнат след 1944 г. довежда през 1948 г. до невиджана реформа. Антропогеографията е отречена и се залага на съветските възгледи за географията, където са се наложили икономическата и физическата география. Поради суровинната насоченост на съветската икономика в географията водеща роля има физическата география и същото явление се налага и в социалистическа България. Затова географията като специалност е изведена от хуманитарните науки и е вкарана при природните науки. В рамките на изкуствено сглобения Биолого-геолого-географски факултет, който съществува и до днес, макар и в съкратен вариант. Отново по съветски образец пред икономическата география се поставя задачата да районира страната. Постепенно се разработва съответния понятиен апарат /макро, мезо и микрорайони/. С огорчение географите от предишните поколения разказваха за приковалата вниманието на цялото общество в края на 1952 и началото на 1953 година дискусия за икономическото райониране. Спорът е за ролята на районните граници и е изцяло отражение на дискусията в бившия СССР. Според едните географи икономическите граници не съвпадат задължително с политическите, докато за другите това е задължително. В дискусията се включват и икономисти, но без резултат. В условията на свръх централизираното стопанство държавното ръководство се отказва от услугите на райониращите и се обляга на традициите с административните териториални единици. Държавното, в смисъл несъгласувано с науката, административно, а то значи тогава и икономическо райониране, се проявява при реформата от 1959 г., когато се въвеждат териториалните и трите градски окръга-Софийски, Варненски и Пловдивски. В резултат на липсата на научна осигуреност се появява Горнооряховски окръг. Причината е местния партизански отряд, в който жителите на Търново отсъстват. Трябва да мине известно време докато властта осъзнае, че не броя на партизаните стои в основата на административното и на икономическото райониране. Ненаучно е и издигането на бившия град Фердинанд, вече като Михайловград, за окръжен център, вместо традиционния Лом. Мнението на делегацията от Университета по този повод не е взето под внимание.

След като става ясно, че в социалистическите условия на държавна собственост цялото обществено развитие ще е на политическа, а не на икономическа основа, географите губят окончателно главното поле на приложение на своята наука. Всеки от тях или по двама-трима остават на собственото си мнение за броя на икономическите райони. Например професор Пенков казваше, че Партията е районирала държавата и ние трябва само да характеризираме, да описваме съответните териториални единици, без да ги поставяме под съмнение.

Светъл лъч се явява изпълнението на партийното и държавно решение в чест на идващата петнадесетгодишнина на 9-ти септември българската наука да произведе съответен продукт. В университетската специалност География, в новосъздадения специализиран институт към БАН и в географските катедри на икономическите институти се заражда идеята за първото общонационално, общоприето икономическо райониране на страната. Датата през 1959 г. не е спасена, но се появяват двата тома на География на България - том 1 Икономическа география от 1961 г. и том 2 Физическа география от 1963 г. Оказало се е, че физикогеографите още по трудно от икономгеографите могат да стигнат до общо мнение. И при двете районираня-икономическото и физическото-основната водеща роля имат изпратените за целта от Съветския съюз географи. Слушал съм от самите участници спомените им как съветския гражданин от български произход Емил Борисов Вълев, прекръстен на Емил Борисович Валев /по-късно идваше от време на време и говореше на студентите на руски език

като московски професор/ събрал икономгеографите, чул мненията и пререканията им,... и намерил странен, но както показва времето, умен изход. Всеки автор или колектив защитавал своята схема и предлаганите икономически райони били на различен брой. Липсвала обаче 6-делна схема и именно тя се явява изход от безизходицата. 3 района в Северна и 3 района в Южна България, симетрично и от гледна точка на държавните граници и при съобразяване с ролята на Стара планина. Опасността да подарим Пиринска Македония на Югославия вече е отминала и съединяването ѝ в един район със столицата укрепва на само нейното развитие, но стабилизира и западната граница, която освен диагоналия път на проф. Иречек реално е замряла. В продължение на няколко десетилетия университетските професори Пенков и Христов /по-късно член-кореспондент/ не признаваха 6-делната схема и ние учехме за наличието на 3 икономически района: Западен /център София/, Североизточен /Варна/ и Югоизточен /Пловдив/. Останалите географи работеха по 6-делната схема и тя традиционно се изучаваше в българското училище. Ползваха я негеографските институции.

През 50-те и 60-те години на миналия век се създава окончателния понятиен апарат на икономическото райониране. Възприета е триадата район, подрайон и микрорайон. Това е период на усилено внедряване на т.н. отраслово райониране. Всъщност географското изучаване на дял от стопанството започва още след Освобождението. Извършва се без научно участие, с оглед на конкретни стопански цели. Използват се административните териториални единици.

В многобройните публикации за териториалното разположение на различни дялове на земеделието при районирането се възприема агрономическия принцип -обратен на географския. Създава се съответния сорт или порода и после се търсят най-подходящите за особеностите им територии. На този принцип се създава райониране на главните земеделски култури и видове животни още през 50-те години. Откриват се още от 30-те години една по една специализираните изследователски станции, които по-късно се превръщат в научно-изследователски институти. На тях дължим съществуващото и днес и постоянно модернизиращо се отраслово земеделско райониране по породи и по сортове. На тази районна основа се подготвя и приема от правителството първия петгодишен стопански план - първа петилетка /1942-1946 г./. Според него в края му и в началото на втората петилетка е трябвало България от аграрно-индустриална да се превърне в индустриално-аграрна държава. Втората световна война и политическите промени забавят тази промяна с около 15 години и това изоставане поставя началото на днешната остра криза в стопанството.

За да се подпомогне социалистическата организация на главния дял на стопанството – земеделието, с редица постановления на Правителството се заповядва на българската наука да се изготвят съответните земеделски районираня-отраслови и комплексни /интегрални/.

През плодородните десетилетия преди Втората световна война университетската география в духа от Възраждането продължава да развива антропогеографията на политическа и историческа основа. Стопанството е само елемент, но няма водещата роля. Затова стопанската география и нейното райониране правят първите си стъпки чрез географите извън Университета - във висшите стопански училища в Свищов и във Варна. Първите лекции по география със стопанско райониране във Варна четат Андерсон, проф. Станчо Чолаков /1936 г./. За специалист по стопанска география във висшето търговско училище във Варна е назначен и прекарва плодотворната си кариера проф. Димитър Ганев /от 1933 г./, а още преди него в сродното училище в Свищов започва научната си кариера бъдещия академик професор Анастас Бешков. Разликата между антропогеографията и стопанската география личи от излезлите две районираня на страната през 1934 г. Едното е ландшафтното поделение на софийския университетски професор Батаклиев - пряк наследник на академик професор Иширков, другото е на споменатия вече свищовски преподавател и бъдещ академик Бешков. Стопанското райониране на Бешков ще бъде оценено едва при социализма, когато районирането се налага като основно направление в икономическата география, наследила буржоазната антропогеография. Само за периода 1942-1948 г. можем да посочим следните

разработки с районен характер: 1942 г.: Мих. Витанов- Земеделски райони в България, Захов, Т., Орехите в Казанлъшкия и Златишкия район, Ян.Моллов, Земеделскостопански райони в България, Вл. Попов, Град Златица. Принос към поселищно-стопанската география на Златишката котловина, 1943 г.: М.Нитанов, Земеделскостопанско райониране на България. Голанов, Г., Кратка монография на Тополовградския тютюнопроизводителен район Каваклийска яка, Динев, Л., Селищната област на Искърския пролом. Антропогеографски проучвания, 1946 г.: Мих.Витанов, Земеделскостопански райони в България, 1947 г., Б.Банков, Районизиране, разсейване, уедряване и трансформиране на консервната индустрия, Пенчев, Ек., Районирането на консервната индустрия, Узунов, А. Ив., Райони на лозята.

Макар и по-бавно, отрасловото райониране прониква и при географите. Свои районираня през 70-те и 80-те години вече имаха хабилитираните географи, всеки в „своя“ стопански отрасъл. Дори и чуждестранните докторанти в своите дисертации предлагаха районираня, включително и за България. Например виетнамката Нгуен Мин Туе, сега професор в Ханой, защити дисертация за нашата текстилна промишленост, а ливанецът Фадл Ахмед Юнес за производството на ябълки в условията на АПК. Създадоха се интегрални районираня на отделните отрасли: индустрия, транспорт, земеделие, туризъм. Покойният доц. Здравко Демерджиев не можа да издаде неговото аграрно-промишлено райониране, родено в неуспешния опит за социалистически агробизнес.

През 60-те години специалистите явно осъзнават, че икономическата тематика в районирането няма потребление. Времето е на административни решения в местното и в регионалното развитие. Научността е само добавка и то най-често в услуга на взети вече решения. Известни са много случаи, при които партийно-политическата сила надвива науката, дори и по най-груб, незаконен начин. Как иначе да обясним правешките компютри, автобусите с пътуващи инженери от Пловдив на цели 75 километра, само и само да отидат на работа в родното на генерал Момеков Панагюрище, където бе центъра на оптикоелектронните производства. А тихичко да пренебрегнеш решението за строеж на медодобивен завод в Панагюрище, публикувано дори в държавен вестник, за да го построиш в родния край между Златица и Пирдоп? Аз например трябваше да докажа, че условията в Софийското поле за оранжерии не отстъпват на тези из страната. Бях отведен най-културно в сградата на Градския комитет на БКП и ми бяха създадени всякакви условия... И това в средата на 80-те години!!

В районната тематика навлиза нов елемент-териториалното разположение на даден стопански обект. Дотогава, особено преди Втората световна война, местоустановката е била близо до жилището на собственика или под влияние на един /елементарно/ ярко изявен фактор. Затова още Иширков пише за влиянието на прокарващите се жп линии. Индустриални обекти никнат край железниците или при самите находища. Стопански фактор са пазарите и пристанищата. Още през 1936 г. на географския конгрес в Нидерландия доц. Гунчев изнася доклад за връзките на столицата със страната. Доказва, че Софийското поле отдавна е станало тясно за нуждите на София. Прииждането на селяни в градовете, било от поробените земи, било от селата във вътрешността вече влияе върху районирането на хранителния сектор. Появява се крайградското високоспециализирано земеделие и съответната местна политика, изразена особено при град София.

През 60-те години една по една започват да се явяват публикациите на новата районна тематика-микрорайоните. Географите и гравитиращите към тях икономисти решават, че след като не могат да се споразумеят за националното икономическо райониране, то могат да го сторят на местно равнище. Съвсем колегиално, без да има някакви повторения в изследваната територия, авторите, по един или по повече, публикуват изследвания на микрорайонно равнище за цялата страна. Това дава възможност през 1970-1971 г. да се предложи на практиката микрорайонна схема от стотина микрорайони за цялата страна. Най-сетне, през 1975 г. се провежда наистина научно осигурено преброяване на населението и всички други обществени активи. И когато се смята, че районността най-сетне е „взета на въоръжение“, изненадващо отново през 1977 г. се появяват на бял свят селищните системи, които

обезсмислят микрорайоните. Формалната причини е замяната на хилядите общини, които дотогава исторически се бяха създали на принципа „всяко що-годе село да е община“. Дълбоката ненаучност на селищните системи пролича веднага и още през 1979 г. започнаха традиционните промени. Та как иначе. Селищните системи бяха три типа: формирани, формиращи се и „О, Боже!“, -такива, каквито ще се формират. Подобна глупост не може да бъде обяснена. Хем със закон се обявява съществуването на една община. Определят ѝ се границите, център е името ѝ, и в същото време се казва, че тя ще се създава в бъдещето???!! Без коментар. Хубавото бе, че през 1979 г. бе изровена старата дума община, която дотогава бе заклеявана, и бе вкарана в обръщение. Така районирането загуби и на местно равнище. След обявяването на областите и общините остана само средното равнище като някаква перспектива пред българското райониране. Районните недоразумения бликаха. Ловеч командваше Плевен и катаджиите от двата града се надпреварваха да глобяват гостите от другия град. Всяка сутрин от центъра на Русе тръгваше административна кавалкада от милиционерски коли и няколко автобуси за да закарат на работните им места чиновниците от областната управа, защото Комунистическата партия, която дори имаше и регионална катедра в своя университет /Академията за обществени науки и социално управление при Централния комитет/ бе решила, че областния център ще е Разград. Майко мила!! Питате ли ме как съм обяснявал, а го правя и сега, на колеги от западни страни, че нашата столица има райони и е милионен град, и в същите тези райони като техни части има още други три града-Бухово, Нови Искър и Банкя. За анклава - село Лом Черковна между Русе и Разград, историята с община Златица.... Тези недъзи са и днес и никой, дори и нашия регионален министър-географ, не се стяга да ги поправи.

В резултат на традиционното раздробяване след създаването им броят на общините непрекъснато нараства. Много от тях са просто смешни с разминаванията си не само със законодателството, но дори и със здравия разум на обикновения човек. И те по закон се самоуправляват. Знае се, че финансирането у нас е силно централизирано и че общините не могат нищо да направят без държавните субсидии по различен начин. Това вкарва в регионалността и в местното развитие партийната политика и дели общините на управлявани от управляващите в Народното събрание и в Правителството, сиреч облагодетелствани и други, на опозицията, които са в неблагоприятно положение. Няма точна дефиниция, нито ясно спазвани и научно определени стандарти за една община. Недоразуменията са толкова много, че пред тази аудитория не си струва да ги соча, дори и да давам примери.

И докато икономиката окончателно затъваше в политическото и партийното тресавище, в районирането се появи една новост, който за мнозина без сламката на надеждата. Това бе трансформацията на икономическата география в социално-икономическа и съответния преход при районирането. За това бе допринесъл туризмът, който като наука развиваше професор Любомир Динев благодарение на генерал Врачев. Човекът вече не беше само винтчето на Сталин, науката се интересуваше от него не само като трудов ресурс от 8 до 5. Главна роля обаче изигра световния географски конгрес в Москва /1975 г./, където можаха да присъстват мнозина българи и със своите колеги от другите бивши социалистически страни окончателно да се убедят колко са изостанали и изостават от западните си колеги. Кибернетиката вече не бе буржоазна наука /съветската енциклопедия/, въпреки че до 1989г. политическата география в България се приемаше, че не съществува... Появи се прочутата статия на тогавашния проф. Тодор Христов и доц. Марин Бъчваров за трансформацията на икономическата в социално-икономическа география. Като млад студент присъствах на общественото ѝ обсъждане в 256-та аудитория на Университета. От всички страни ги отричаха и критикуваха и професионално, че и политически. Добре че след няколко месеца в многобройните съветски издания вече пишеше за социално-икономическата география и критикарите си смениха веднага мнението. Така районирането стана и социално, въпреки че реално в него, както и в самата хуманитарна география промени не настъпиха. Публикациите и дисертациите за т.н. тогава „непроизводствена“?! сфера бяха рядкост, а в Университета

преквалифициралия се в географ от икономист проф. Деведжиев четеше единствения курс по обществено обслужване.

Последната „районна новост“, дошла, естествено, от СССР, бяха ТПК /териториално-производствените комплекси. И днес в Московския университет подиграват проф. Тамара Калашникова не заради фамилията ѝ, а заради отказа ѝ да се откаже и при пазарните условия от „Светата Троица“ на икономическите показатели, втъпнени ѝ още от сталиново време: ОПШ /обща промишлена продукция/, ППП /промишлено-производствен персонал/ и ОПФ /основни производствени фондове/. Като слушам как някои депутати, членове на правителства и други „видни“ политици, експерти и други общественици още говорят за окръзи, околии и селищни системи, защо да се чудим... Така и в България Радка Найденова, Фидан Николов, а после и други колеги „откриха“ съществуването на ТПК в България, че дори и само в Южния Централен район. Живите от тях днес това вече са го забравили... Имаше и обогатяване като към ТПК се присъединиха и ТОК /териториално-обслужващите комплекси/. Все пак трябваше да се отбележи в районирането появата и на развитото социалистическо общество...

Може би единствено неопорочена остана тематиката за отрасловото райониране и затова то остана и до днес. Например бурните дебати при туристическото райониране. В днешните условия вече няма никакви пречки всеки, който има власт и желание, може да се обяви за годен да районира. Не смея да кажа, че повече от тъжно, е желанието на лекарите да станат изведнъж географи и сами да направят медицинското райониране на страната. А прочутата здравна карта все не става и не става. Но дали някои сред лекарите и политиците ще се сети някога защо? Липсата на наука при районирането продължава. Ще дам актуалния пример с моста между Видин и Калафат. Тонове мастило и хартия, статии, конференции и дисертации. Очакваният рог на изобилието го няма. Трябваше отдавна Северозападна България благодарение на моста „да цъфне и да върже“. Помните ли при откриването как се сърдеха един на друг политиците, че не се били зачели кой какъв принос имал за неговото създаване. Но днес никой не говори за моста. Мълчат и традиционно послушните медици. Благодарни са единствено намерилите препитание работещи в бензиностанциите и „мургавите българки“ от видинския квартал „Нов път“. Мостът тръгна само като автомобилен и реално обслужва интересите на другите държави за по-бързото напускане на нашата територия. Че кой за какво ще дава 24 лева само за да иде до полуградчето Калафат с колата. А когато по-късно тръгна и мотрисата с пътниците за едно-две карета белот, нейната „европейска“ скорост се оказа 27 км/час!! Не е мястото да коментирам от гледната точка на районирането автомагистралите и тяхното отражение върху местното социално-икономическо развитие, но ще кажа само че няма никаква промяна... Вместо обещаната кохезия и субсидиарност разликите между българските териториални единици нарастват и това не се забелязва.

Как стоят нещата с районирането днес? С две думи: sans changement /без промяна/. Помня как веднага след 10-ти ноември 1989 г. върху всичко сторено от социализма се изсипа всякаква критика. Появиха се демократи и в науката, забравили в какво бяха се клеели и членували... И когато от ЕС казаха, че с това административно райониране не може да се развива пазарна икономика и да се кандидатства за редовно членство, управляващите и закачилите се за тях експерти просто откраднаха б-делната схема на икономгеографите, обявиха я за свое откритие с така наречените плано-икономически райони и ...станахме членове на ЕС. Сега вече в ролята на районодефиниращ и районообразуващ орган се яви Националният статистически институт. Световно откритие, няма-що. Последва театъра с имената. То не бяха плано-икономически райони, само едното, само другото. И тъй като нямаше научност, най-накрая остана определението статистически, в смисъл не е нужно да са научни. Като извинение стои обяснението, че те не са кой знае за какво, а само за събиране на данни. И тъй като познавам много добре историята на проникването на френската система НУТС у нас не мога да не отбележа недомислието с участието ни в НУТС 1, където имаме две зони. Такова чудо никога никой не бе измислил- да се съберат Северна и Югоизточна България, защото така щяло да се събира някаква информация. Продължавам да търся

потребител на тази информация, а и нея не съм я виждал. Ако някой я срещне, да се обади. Един виден политик на най-отговорно място в държавата с ножица в ръце ме питаше коя част от страната да отреже и къде да я залепи за да отговорим на получените изисквания за минимум население. Така съвсем „научно“ Ловеч и Плевен се оказаха в Северозапада, Русе и Силистра вече са в Централна Северна България, въпреки че доколкото знам все още ни сме освободили цяла Добруджа, а Стара Загора през Марица-Изток загравира към Бургас, морето и т.н. Днес ако ще става нещо на районно равнище и в районната тематична област, то ще е наложено от ЕС. И така, както в миналото лошо ползвахме съветския опит, така днес лошо ползваме западния опит. Яви се и нова трудност. Докато руския език ни е много близък, с над 70% съвпадение на думите, то сега със западните езици се даде възможност и на преводачите да правят регионална политика и да командват. Така некадърно бе преведен термина „рурален“ на „селски“, че затъмнихме дори и руско-съветското определение за „селско стопанство“, израз, който го няма в нито един друг език!! И тук ще запитам дали някой ще ми каже нещо за „селското“ стопанство на Ню Йорк? Явно че дори и в превода от неславянските езици е нужна освен филология и друга култура, в случая, географска, а тя у нас отдавна е в страшен дефицит.

Преходът към частна собственост се отрази и на стопанството и неговите проучвания, в случая на стопанското и социално-стопанското райониране. Държавата изчезна като работодател. Държавните органи и чиновници се смятат за самодостатъчни. Бизнесът все още е в период, в който науката не му е нужна, особено регионалната и местната. Постоянно чувам от едри, средни, дребни и всякакви други бизнесмени: “Акъл не ща-дай ми пари, аз си знам“. Както бе написал по друг повод великия Радой Ралин: “Сит търбух-за наука глух“.

Ако обърнем поглед към изминалото от 1989 г. време можем да си зададем няколко „районни“ въпроси:

1. Регионалната криза, съществувала безспорно при социализма, сега ликвидирана ли е?
2. Териториалните различия обективни ли са и онези които не са как се обхващат. Имат ли успех прочутата кохезия и субсидиарност?
3. Както растат имотните и другите различия между нашите граждани, не растат ли и различията между отделните териториални единици?
4. Каква оценка да пишем на столичния кмет-учителка по руски език и литература, когато се хвали, че столицата вече дава над 40% от БВП и над 60% от чуждите инвестиции в страната? Тя и е политическо лице.
5. Трябва ли специалистите, които районира да имат съответната професионална квалификация? Или ще стане като футбола, любовта и политиката-всеки ще разбира и което е още по-интересно, ще може да го налага чрез обществена власт и сила на другите. Дали не е време да си спомним едни думи на Иречек за нас, българите?

Какво ново трябваше да направим в районирането по време на 10-годишното членство в ЕС и как се подготви страната на ЕС? Специалистите и политиците извървяха своя път на развитие. Европейският инструментариум бе усвоен. Какви са поуки? Че поуки от социализма няма е ясно, така както е ясно, че той не се поучи от своя предшественик. А е известна приказката за политиците и трите плика. Бяха създадени с най-добри намерения райони, каквито досега не бяхме имали.

90-те години минаха в полемика на тема не „какво трябва да се направи“, а в негативен коментар на социалистическото минало. Най-регионалният дял на стопанството-земеделието, продължаваше да се смята за второ качество. Приватизацията извън земеделието стана също порочно, но бързо, докато и днес по съдилищата има хиляди дела по земеразделянето, има изоставени земи и куп нерешени регионални земеделски проблеми.

Науката за територията изпадна в невиджана криза, която трае и днес. Държавният институт КНИПИТУГА, уж вече частен, продължаваше и продължава да работи „по поръчка на клиента“, т.е. на държавата. Самите регионалисти - географи, икономисти навлязоха в

политизацията и не излязоха пред обществото в ново разбиране за регионалното развитие на страната. Регионалните различия, наследени от социализма, продължава да растат и изследователите, повечето от които нямат представа какво е териториална пропорция и диспропорция, само отчитаха негативи. Но дори и те не бяха разбирани, защото в страната се създаваше политически и друг елит с изключително ниска географска култура. Примерът на Тодор Живков, начело да стои човек, който нищо не разбира, получи масово разпространение, стига да имаме паравана, наречен демократични избори.

Когато след кризата 1996-7 г. всички политически сили разбраха, че членството в ЕС и НАТО „няма алтернатива“, страната се оказа на опашката на чакащите от Източна Европа. Подготовката за редовно членство окончателно ни постави на мястото, което заслужаваме... Не случайно последните глави, които „затворихме“ при преговорите, бяха регионалната и земеделската.

Че България икономически не е готова за членство в ЕС едва ли днес има някой, който вече да не го разбира. Българското стопанство е поставено „в ъгъла“ и причините не трябва да ги търсим извън България и извън българите.

Преговорите за европейско членство се сведоха до „йес сър“, до фалшификат за затварянето на малките ядрени реактори, а в земеделието и в регионалното развитие до копиране на западноевропейските особености, включително и с неговите безспорни дефекти. Политическият елит от партизани и политзатворници се смени със също толкова некомпетентни и дори не знаещи чужди езици новоизлюпени общественици, които можеха да бъдат манипулирани, дори и от обикновен преводач. Папагалското внедряване на „чуждия член опит“ продължи, само че вместо съветско сега стана американско/западноевропейско. Руската лексика като безумното „селско стопанство“ се обогати с американското „фермерство“. Районът бе сменен от региона, а регионалният министър, явно съвсем некомпетентен, се занимаваше със строителство, в което имаше много пари и комисиони.

„Новата“ държава задълбочи изолацията си от науката и въобще не търси университетите за регионалното развитие. Политизацията, наследена от социализма се задълбочи и се партизира. При социализма поне имахме една партия, а сега?

Опитът да приложим френския „член опит“ с НУТС, както и желанието да се задоволят партийните номенклатури по места, които бяха жадни за власт, по един подсъден, плагиатски начин, върнаха окръзите на другаря Живков, въпреки че преди това те бяха толкова критикувани. Социализмът в регионалното устройство на страната остана непокътнат... Същите окръзи /области/, същите общини /селищни системи/. Раздробяването продължи, продължава и днес, и вещае периодичното противодействие- окрупняване, вече разказано, оправдано с „европейските изисквания“. Сега вместо със СССР и СИВ имаме модерното оправдание с ЕС и чат-пат с НАТО.

Политиците обясняваха социализма като планов, а западната икономика като непланова, после я нарекоха пазарна. Оказа се обратното,- че при капитализма стопанството и цялото общество са най-планови. И понеже социалистическият човек е свикнал държавата да го е лишила от самостоятелната мисъл, днес чака нейната намеса да му решава проблемите, смятайки че от него се иска по сталински само да бъде винтче в механизма на държавната машина. Вижте например как производителите на розов цвят искат от държавата да „им“ вдигне изкупните цени. О, сантас симплицитас!

И ако в ранговете на регионализма държавата се ограничи да крепи държавното равнище /горе/ и общините /долу/, нехаейки за средното равнище, то безспорна активност се отбеляза при наследника на отрасловото, сега вече наречено секторно, райониране.

Както при социализма на всеки две-три години всичко се отричаше и се обявяваше поредната нова епоха, така и сега, при подготовката на НАТО и ЕС се приемаше все ново и ново, но все недъгаво законодателство. Учените въобще, както и днес са изолирани и или трябва за мълчат или да хвалят, очаквайки поредното държавно недомислие. През година се

приемаше нов регионален закон (Закон за регионалното развитие от 1999, 2004 2008), камара документи-стратегии, планове и всякакви други за отделните териториални равнища.

За съжаление, липсата на научен подход в т.нар. процес на „Стратегическо планиране на регионалното и пространственото развитие“, е явна като за това ще посочим само няколко, от многото на брой примери:

1. Основната характеристика на първия ЗРР от 1999 г., е че той не отразява /напротив отрича/, натрупания опит и традиции в регулирането на регионалните аспекти на социално-икономическото развитие на България. Той създава и регулира нови обществени отношения, които имат значение единствено и само за участието на страната в провежданата от ЕС регионална политика. Законът е разработен без наличието на изрично формулирана и одобрена концепция за регионално развитие, съобразена с актуалните условия при неговото приемане.

2. ЗРР от 2004 г. довежда до създаване на „система“ от стратегически планови документи, разработени „кампанийно“ след 2005 г. Кампанийно, защото за кратък период от време е възложено изготвянето на много на брой планове и стратегии - Национална стратегия за регионално развитие 2005-2015 г. /НСРР/, Областни стратегии за развитие 2005-2015 г. /ОСР – 28 бр./, Регионални планове за развитие 2007-2013 г. /РПР – 6 бр./ и Общински планове за развитие 2007-2013 г. /ОПР – 264 бр./. Не малка част от тези документи бяха разработени на принципа „копи енд пейст“, сменяйки единствено наименованието на съответната териториална единица. В тях се залагаше и залага основно на „шаблонни“ решения. Тези решения са продиктувани или от наличните към момента на разработването им възможности за външно финансиране, или са били ефективни на друго място, или са с утвърдена практика от изминалия програмен период. Друга, много съществена слабост на закона, е че той не предвижда разработването на конкретен документ на селищно равнище. В тази връзка, актуална и до днес е констатацията ни от преди 12 г., че „...подминаван от икономическата и регионалната политика е въпросът за развитие на всяко селище в общината. Равнищата ЛАУ I, ЛАУ II досега у нас са непознати и единствената грижа остават селищните устройствени планове” (Бояджиев, 2006).

3. Действащият ЗРР е приет през 2008 г., като е изменян и допълван тринадесет пъти!! до настоящия момент. Законът определя две групи документи - за програмиране на регионалното развитие /Национална стратегическа референтна рамка, Оперативни програми и др., пряко свързани с получаване на средства по линия на ЕС/ и за стратегическо планиране, която не се различава от тази, регламентирана в ЗРР от 2004. Разработването на първата група документи се регулира от регламентите за структурните и кохезионния фондове на ЕС и не би трябвало да е обект на регулиране в ЗРР. Структурата и съдържанието им не трябва да се пренасят и повтарят в националното законодателство, тъй като регулациите на европейските регламенти така или иначе са задължителни за България като държава-членка.

4. Основна слабост на ЗРР е, че той не определя мястото, връзките, субординацията и координацията на документите за стратегическо планиране на регионалното и местното развитие, с тези за териториално и селищно устройство, регламентиращи със Закона за устройство на територията /ЗУТ/. Последните от своя страна включват: Национална комплексна устройствена схема /НКУС/, Районни и специализирани устройствени схеми /РСУС/, Общи устройствени планове /ОУП/ - за териториите на общините /ОУПО/, на части от тях или на отделни населени места и Подробни устройствени планове /ПУП/. Резултатът от тази нормативна необвързаност е, че в България са дефинирани два отделни, паралелни процеса на планиране. Първият - насочен към стратегическото планиране на регионалното и местното развитие, регламентиран чрез три ЗРР. Вторият обхващащ процеса по териториално и селищно устройство, регламентиран чрез ЗУТ.

5. Двете системи на планиране /по ЗУТ и по ЗРР/ протичат паралелно една на друга. В този посока през 2012 г. са предприети законодателни стъпки за регулиране на необходимото взаимодействие и съгласуваност. Предложено е регионалното и пространственото

/териториалното/ планиране, като ключови елементи на един и същ процес, да се регламентират в един закон – ЗРР. В обхвата на предложените промени се предвижда отделяне от ЗУТ на схемите за устройство на територията /НКУС, РСУС/, които имат стратегически характер за пространственото развитие, както и интегрирането им в ЗРР под различно наименование и редуцирано съдържание. В ЗУТ остават ОУПО и ПУП, които запазват наименованията и обхвата си. При всички положения това е крачка напред в законодателния процес, но за съжаление не извървяна до край. Въпреки заявените намерения, пространственото планиране в България продължава да е регламентирано в два закона!! Така например, ЗУТ регламентира разработването на ОУПО, а в същото време ЗРР регламентира разработването на Концепции за пространствено развитие на общинско равнище /КПРО/. Същността на ОУПО е именно концепцията за пространствено развитие (Еврев, 2015). С цел коректност, трябва да отбележим, че с изменението на ЗРР от февруари 2016 г. отпада изискването за разработване на КПРО. Тук въпросът е друг. Защо в периода 2013-2014 г. посредством схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ по Оперативна програма „Административен капацитет” 2007-2013 г. е финансирано разработването на над 150 такива концепции? И какво се случва с тези концепции към днешна дата?

6. Въпреки изминалите три цикъла на планиране и програмиране в България (1999-2006 г.; 2007-2013 г. и 2014-2020 г.) и към днешна дата, в навечерието на програмен период 2021-2027 г., е налице явна липса на последователност и съгласуваност в този процес. За да докажем това си твърдение, ще дадем пример с придобилите широка популярност, през последните няколко години, Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие /ИПГВР/. Разработването на първото поколение ИПГВР 2014-2020 г. не бе синхронизирано с изготвянето на стратегическите и програмните документи на национално равнище, имащи пряко отношение към развитието на градовете. Така, успоредно с разработването на първата вълна от 36 ИПГВР, се изготвяха НСРР 2012-2022 г. и Национална концепция за пространствено развитие /НКПР/ 2013-2025 г., а Оперативна програма „Региони в растеж“ /ОПРР/ 2014-2020 г. бе в начален етап на подготовка. Липсата на йерархична съподчиненост доведе до необходимост ИПГВР да бъдат актуализирани преди реално да бъдат „пуснати” в действие.

7. Към настоящия момент МРРБ, като отговорен орган за провеждането на държавната политика за регионално развитие, не разполага с функционираща информационна система за планиране и управление на територията. Предвидената в ЗРР „Единна информационна система“ не е изградена и не функционира, което довежда до отпадането ѝ от текстовете на закона с последните му редакции. На национално равнище, за преодоляване на проблемите с информационното осигуряване, е подходящо да се разработи междуведомствен механизъм за събиране на информация, необходима за наблюдението и оценката на стратегическите документи – данни, периодичност на събиране, източници на информация, който да бъде съвместно разработен със заинтересованите страни и с включени съответни ангажименти. Подходящо е да бъдат предварително определени данните, които НСИ да събира и обработва за наблюдението на политиката, включително на съответните териториални равнища (Последваща оценка..., 2017). Целесъобразно би било тази система да бъде интегрирана в действащата към момента системата за наблюдение на изпълнението на Оперативните програми финансирани от ЕС - ИСУН2020. Това ще позволи по-точна оценка на въздействието на стратегическите и програмните документи върху промените в икономическото, социалното и инфраструктурното развитие на районите, общините и населените места в страната.

8. Безспорно, много неща зависят от политическата воля и активност. Но важно, предварително условие за провеждането на ефективна регионална политика и свързаните с този процес стратегически документи е изграждането на общо разбирателство и споделени интереси между всички заинтересовани страни. Важно предизвикателство пред стратегическото планиране, е неефективността на публичното участие в България. То се свежда до пасивни обществени обсъждания, при които няма механизъм за отразяване на

общественото мнение. В тази връзка са необходими допълнителни усилия от страна на националните и местните власти за насърчаване на гражданското участие, бизнеса и неправителствения сектор, с гарантирана възможност за включване в процеса на планиране и отчитане на предложенията на заинтересованите страни (Реджеб, 2015).

Посочените по-горе проблеми, вървят „ръка за ръка“ с проблемите касаещи обхвата, съдържанието и функциите на районите от отделните НУТС равнища в България. В страната изграждането на НУТС започна в края на 90-те години на миналия век, успоредно с разработването и приемането на първия ЗРР. До момента са разработвани два варианта на класификацията – първият – преди 2006 г., и сега действащата класификация. Основната разлика между двата е в промяна на териториалният обхват на единиците НУТС 2. Броят им се запазва /6/, както и наименованията им /на географски принцип/, но поради влошени демографски тенденции, особено в Северозападния район, се налага прегрупирането на областите /НУТС 3/. Това се налага, за да се отговори на европейското нормативно изискване, районите от равнище НУТС 2 да имат не по-малко от 800 хил. души население. Промяната при НУТС 2 води след себе си и промяна в границите на НУТС 1 районите. Настъпва и промяна в наименованието /дефиницията/, породена от промените в ЗРР от 2008 г. /променящ и отменящ ЗРР от 2004 г./ от „райони за планиране“ към „райони от ниво 2“, т.е. районите вече не са планови, не са икономически, а са само статистически (Бояджиев, 2006).

От средата на 2017 г. е в ход разработването на нова класификация по отношение на териториалния обхват на единиците НУТС 2. Основната причина за това отново е обезлюдяването на Северозападния район, респективно несъответствието на броя на населението му с нормативната рамка на ЕС - Регламент (ЕО) 1059/2003. На обществото в България отдавна е известно, че сегашния Северозападен район е рекордьор по бедност в ЕС. Той се характеризира с най-високи нива на изостаналост в икономически, социален и културен аспект, застаряващо население, нисък жизнен стандарт на живот, влошена инфраструктура и произтичащите от това негативи. Това е резултат от обективно протекли процеси, но също така и от пренебрежението и подценяването на последиците от това неблагоприятно развитие. Не случайно на територията му се намира и най-бедната община в рамките на ЕС – Бойница.

За да се отговори на нормативното изискване, относно броя на населението в отделните НУТС 2 равнища, от МРРБ предлагат 3 варианта /вж. фиг. 1/ – с четири, пет и шест района. Според представената в публичното пространство информация, промяната в обхвата на районите от ниво 2 се основава на: (1) необходимост от по-устойчив във времето териториален обхват на районите от ниво 2 по отношение на броя на населението в тях; (2) създаване на силни и жизнени райони, които са по-добре географски обособени и разположени по основни оси на развитие, със силни, достъпни и притежаващи капацитет и възможности центрове на райони; (3) осигуряване на важна териториална основа, на която да се базира разработването и изпълнението на стратегическите документи и програмите, които ще бъдат съфинансирани от Европейските фондове в периода след 2020 г. Като ключови критерии се посочват устойчивост на населението поне до 2040-2045 г., хомогенност, географска обособеност и функционални специфики. Не е представена, обаче детайлна информация относно използваните критерии и показатели, въз основа на които са подбрани и в последствие предложени трите варианта. Нещо повече, на този етап вариантите не съдържат предложения за определяне на центрове на районите, което е в пряко противоречие с точка (2) по-горе.

Фиг. 1. Варианти за райони НУТС 2, 2018

Източник: <http://www.strategy.bg/>

Резултати и дискусия

Предложените три варианта, будят серия от въпроси, които не намират отговор, от страна на отговорните институции:

1. Защо предложените три варианта се основават на нормативно формирани райони, т.е. създадени на политическа основа, използвайки действащото административно-териториално деление на страната?

2. Защо не се предложи вариант /варианти/, основаващ се на аналитични /функционални/ райони, след като европейската нормативна база позволява и този подход? Според нормативното определение „аналитични /или функционални/ райони се определят в зависимост от аналитични изисквания. Те се групират в зони, използвайки природогеографски критерии /напр. надморска височина или тип почва/ и/или използвайки социо-икономически критерии /еднородност, пълнота, специфика на регионалните икономики и др./” (Регламент..., 2011). Тези райони се основават на обществените системи в отделните части от територията на страната, на реално съществуващите отношения, връзки и зависимости между селищата в тях.

3. Безспорно, най-доброто е съчетаването на обективно формираното социално-икономическо райониране с административно-териториалното устройство. В тази връзка, много удачен е въпросът защо разработването на нова класификация по отношение на териториалния обхват на единиците НУТС 2, не е съпроводена с отлаганата от десетилетие реформа в административно-териториалното деление на страната? Сегашните възможности на не малка част от общините спъват регионалното развитие. Не е ли време, да се пристъпи към окрупняване и премахване на неефективните административни структури, в които общинската администрация се явява основния работодател за местното население? Нещо повече, по този начин ще избегнем тъжната истина за липсата на възможности у общините, която интелигентно наричаме „дефицит на административен потенциал”.

4. Взети ли са предвид принципите на субсидиарността, децентрализацията и деконцентрацията при разработването на предложените 3 варианта за бъдещия териториален обхват на единиците НУТС 2?

5. Открит остава въпросът за София, Софийската агломерация /крайградска зона/, за отделянето на столицата от Югозападния район. Същото положение е и с принадлежността на Русенска област към Северния Централен район, както и централността на Видин за изключително изостаналия Северозападен район.

Заклучение

Българската географска наука има в миналото свои разработки за икономическото райониране, които без да игнорират административните граници, дават в различните схеми други измерения на териториалната организация на българската икономика. За съжаление, за пореден път, те останаха встрани от бързия процес на „поделяне” на страната и, както в миналото, са принудени “да се съобразяват” без да участват като организирани партньори на правителството.

В интерес на истината трябва да признаем, че както държавата и другите обществени организации, така и българските регионалисти с тяхната теория и практика продължават да вървят след събитията. Все ще у нас се залага на индикативното планиране, което всъщност е обществена дейност без никаква отговорност, а ако сме съвсем точни си е направо безотговорност. Никой по никакъв начин не търси никому отговорност за купищата закони, планове, стратегии, програми и т.н., да не говорим за предизборните обещания.

До голяма степен началото на обществените промени, от края на миналия век, съвпада с поредната смяна на поколенията в регионалната наука. Актуалната тематика на дисертации, монографии и други научни разработки показва определена европейска ориентация, свързана

с членството на страната в ЕС. Определен прогрес има в инструментариума и методологията като навлизането на SWOT анализа и Географските информационни системи /ГИС/.

Проблемът център-периферия и използването на политическите граници за икономически цели, остават непокътнати, а те все по-малко отговарят на реалностите. Липсва далечна планова регионална перспектива. Няма конкурентно моделиране между различни сценарии за излизане от тежката ситуация свързана с обезлюдяването, от чудовищното регионално обедняване и тоталното объркване на понятията пропорция и диспропорция. Извън механичното копиране на общоевропейската регионална политика, непознат и неизползван се оказва опита в районирането на водещи европейски държави, особено Франция. Не се използва и опита на единствената обществена институция с многовековна регионална политика у нас, каквато е българската православна църква.

Литература:

1. Батаклиев, И., Ландшафтно поделение на България. ГСУ, Ист. -фил. фак. кн. XXX, 13, 1934.
2. Бешков, А., Стопанско-географско поделение на България. С., 1934.
3. Бояджиев, В., Регион, регионализъм, регионална политика в Европейския съюз. - ГСУ „Св. Климент Охридски”, Книга 2 - География, том 97, 2005.
4. Бояджиев, В. Регионално развитие и местно самоуправление. - В: Икономиката на България и Европейския съюз. Догонващо икономическо развитие - стратегия и реалности. Икономически институт на БАН, Фондация „Фридрих Еберт”, С., 2006.
5. Бояджиев, В. Новото райониране? -В Сб: Трансформиране и реструктуриране на отраслите при присъединяването към Европейския съюз, Свищов, 2006.
6. Бояджиев, В., Стратегия и методи в първия петгодишен стопански план за развитието на земеделието в България 1942-1946, ГСУ „Св. Климент Охридски”, Книга 2 - География, том 104, 2012.
7. География на България, том 1. С., 1961.
8. География на България: Физическа и социално-икономическа география. С., БАН, 2002.
9. Еврев, П. Пространственото планиране и кампанията „общински устройствени планове”, 2015, <http://gradat.bg>
10. Еврев, П. За общите устройствени планове на градовете и общините, 2015, <http://gradat.bg>
11. Иванов, А., Няма го новото в новото райониране на България, 2018, <http://pogled.info>
12. Икономическо райониране на НР България (под ред. на проф. Ив. Захариев). С., Наука и изкуство, 1963.
13. Йорданов, Т., Към въпроси за икономгеографското райониране на България, Изв. Географски институт на БАН, т. 2, 1954.
14. Колев, Б., С. Велев, М. Йорданова, Г. Гешев, Опит за природно-икономическо (географско) райониране на България с приложение на многомерен статистически анализ, сп. Проблеми на географията, кн. 1, 1984.
15. Маринов, В., П. Еврев, Л. Петрова, М. Станевска. Анализ на прилагането на закона за регионалното развитие. С., ФРМС, 2002.
16. Маринов, Х., Към въпроса за икономгеографското райониране на България, Изв. ВФСИ, 3, 1953.
17. Пенков, И., Икономгеографско райониране на България, Изв. ГИ/БАН, т. 2, 1954.
18. Последваща оценка за изпълнението на Националната стратегия за регионално развитие 2005-2015 г., С., 2017.

19. Регламент (ЕО) №31/2011 на Комисията от 17 януари 2011 година за изменение на приложенията към Регламент (ЕО) №1059/2003 на Европейския парламент и на Съвета за установяване на обща класификация на териториалните единици за статистически цели.
20. Реджеб, Н., С. Чакърва. Устройственото планиране. -В: One Architecture Week. 2015 г.
21. Barca, F. Barca Report - an agenda for a reformed Cohesion Policy. DG Regio, 22 June 2009, Summary Note Of The Discussion.
22. De Blij, H.G., Muller, P., Geography, Regions and Concepts, New York, 1988.